

PRAŽSKÁ ŠKOLA A FUNKČNÍ JAZYKOVĚDA

7.1. Vznik a charakter pražské školy	148
7.2. Zakladatel Vilém Mathesius	149
7.3. Teze Pražského lingvistického kroužku	151
7.4. Klasické období	152
7.5. Vznik fonologie	154
7.6. Morfologie a tzv. teorie privativních protikladů	157
7.7. Aktuální členění větné	159
7.8. Válečné a poválečné období	162
7.9. Současná situace	163
7.10. Vliv pražské školy na moderní lingvistiku	164

7.1. VZNIK A CHARAKTER PRAŽSKÉ ŠKOLY

V polovině dvacátých let – přesněji 6. října 1926 – začala se v Praze scházet skupina jazykovědců, kteří založili tzv. Pražský lingvistický kroužek (PLK) a později byli v zahraničí označeni jako pražská lingvistická škola. Tito lingvisté postupně vypracovali novou jazykovědnou koncepci a v mnoha směrech pak podstatně ovlivnili vývoj moderní lingvistiky dvacátého století.

Individuální i kolektivní práce představitelů pražské školy vyrůstaly od svého počátku z plodné spolupráce našich i zahraničních jazykovědců. Z cizinců výrazně přispěli k vytváření základních koncepcí především R. Jakobson, N. S. Trubeckoj a S. Karcevskij. V některých zahraničních pramenech se dokonce setkáváme s tvrzením, že právě oni vtiskli pražské škole její základní myšlenky i celkový charakter. To je ovšem tvrzení nesprávné. Nechceme samozřejmě znevažovat jejich přínos, je ale třeba zdůraznit, že stejně významnou úlohu hráli hned na počátku činnosti Pražského lingvistického kroužku i jazykovědci čeští, jako B. Havránek, B. Trnka, J. Mukarovsky a další. Především pak není možné ignorovat fakt, že klíčovou úlohu při vytváření pražské školy měl Vilém Mathesius, který jednak už patnáct let před jejím založením (a deset let před příchodem R. Jakobsona do Prahy) formuloval některé její hlavní zásady, jednak sám dal r. 1926 přímý podnět k založení Pražského lingvistického kroužku. Až do své smrti v r. 1945 byl pak jeho předsedou.

Podíl našich a cizích jazykovědců na vytváření hlavních myšlenek pražské školy bychom mohli formulovat asi takto. V Praze se už ve druhém desetiletí začalo vytvářet příznivé ovzduší pro kritické přehodnocení soudobé jazykovědy. Zásadlou na tom měl především V. Mathesius svým širokým rozhledem po dosavadní lingvistické literatuře, svou schopností kriticky posuzovat cizí i své vlastní myšlenky a v neposlední řadě i díky tomu, že měl možnost konfrontovat své názory s podobně uvažujícími lidmi, jako byl známý komparatista J. Zubatý, později B. Havránek a další.

Ve dvacátých letech se pak dostala do těsného kontaktu s Prahou řada zahraničních lingvistů, kteří na jedné straně u nás našli mimořádně příznivé podmínky pro rozvíjení svých jazykovědných názorů a jejich konfrontaci s názory lingvistů domácích, jednak sami obohatili myšlení našich jazykovědců o některé nové aspekty. V tomto druhém ohledu byla přínosná zvláště spolupráce tří ruských lingvistů. R. Jakobson a jeho přítel N. S. Trubeckoj, který zůstal i nadále profesorem vídeňské univerzity, přinesli do Prahy na svou dobu mimořádně plodné a poměrně málo známé myšlenky kazaňské a moskevské školy (Baudouin de Courtenay, Kruzewski, Ščerba, Fortunatov, viz 5.7.–8.). S. Karcevskij vedle toho byl i přímým pojátkem pražské školy s učením F. de Saussura a ženevské školy (viz 6. kap.), neboť sám v Ženevě studoval a Saussura znal osobně.

Mezi snad třeba zvláště zdůrazňovat, že to byla situace velmi příznivá, neboť právě kazaňská, moskevská a ženevská škola představovaly ve své době zároveň moderní lingvistiky 20. století.

Harmonická spolupráce našich i cizích členů PLK měla obdobu také na poli metodickém, kde pro Mathesia a většinu českých lingvistů byl příznačný především smysl pro jemnou analýzu a pro zasazování jazykových detailů do celkového systému, pro Jakobsona a Trubeckého naopak smysl pro co nejobecnější zákonitosti a pro velkorysé odhalování systémů jako celku.

Pražská lingvistická škola tedy vznikla pod vlivem nejlepších jazykovědných tradic a za mimořádně plodné spolupráce lingvistů několika národností (vedle Čechů a Rusů to byli také Němci, Ukrajinci a Slováci). V krátké době dosáhla vynikajících výsledků a ve třicátých letech se stala nejvlivnější jazykovědnou školou ve světovém měřítku. V dalších částech této kapitoly se věnujeme jejímu celkovému vývoji a myšlenkám několika jejích předních představitelů.

7.2. ZAKLADATEL VILÉM MATHESIUS

Obr. 44: Vilém Mathesius

Jednou z nejpozoruhodnějších a nejvlivnějších osobností pražské školy byl nesporně Vilém Mathesius. Jeho vliv byl mimořádně silný jak pokud jde o organizační záležitosti Kroužku, tak i pokud jde o formování základních myšlenek, z nichž vyrostl celý tzv. funkční strukturalismus.

Už v r. 1911, tj. patnáct let před založením Kroužku, přednesl Mathesius v Královské české společnosti nauk přednášku „O *potenciálnosti jevů jazykových*“, která v té době sice neměla prakticky žádný ohlas, avšak obsahovala už některé základní myšlenky budoucího pražského funkcionalismu. Nové bylo v Mathesiově přednášce především to, že v ovzduší mlogramatismu vystoupil s čistě synchronním, tj. nehistorickým přístupem k jazyku.

Sám užíval v té době ještě termínů *statický* (tj. synchronní) a *dynamický* (tj. diachronní) přístup k jazyku, avšak co do obsahu jsou jeho termíny v zásadě totožné se Saussurovou dichotomií *synchronie/diachronie*, která vešla ve známost o pět let později. Je třeba zdůraznit, že na začátku století byla u nás jazykověda orientována po vzoru Gebauerově čistě mladogramaticky. Jedinou výjimkou byl snad komparatista Josef Zubatý, který se však spokojil s kritikou mladogramatismu a nepokusil se o samostatný moderní přístup k jazyku. Z tohoto hlediska mohla mít Mathesiova přednáška mimořádný význam, stihl ji však osud všech děl, která předběhnou svoji dobu.

Ještě významnější je v Mathesiově přednášce sám pojem *potenciálnosti*, jímž autor rozuměl kolísání (měnlivost, oscilaci) řeči v jazykovém společenství. Podle něho není stav jazyka v daném okamžiku neměnný, nýbrž naopak kolísající. Právě tato oscilace je příčinou jazykového vývoje (později pro ni Mathesius zvolil výstižnější termín „*pružná stabilita*“).

Teorie o potenciálnosti jazykových jevů umožňuje autorovi řešit některé obecné lingvistické otázky a nalézat v jazyce tendence, které jsou statisticky postizitelné. Jeho myšlenky jsou nejen mimořádně moderní na svou dobu, ale ještě dnes mohou dát čtenáři celou řadu užitečných podnětů. Imponující je rovněž Mathesiova znalost odborné literatury. Z dnešního hlediska lze autorovi vytknout snad jen to, že pod vlivem estetického idealismu přispisuje příliš velkou úlohu jazyku jednotlivce; v tomto bodě musel později své názory korigovat. (Mathesiovův článek vyšel r. 1970 spolu s „*Tezemi předloženými I. sjezdu slovanských filologů*“ péčí J. Vachka a s jeho zasvěceným doslovením ve sborníčku „*U základů pražské jazykovědné školy*“.)

Některé základní myšlenky pražského přístupu k jazykovým jevům formuloval tedy Mathesius dlouho před vznikem PLK. Rovněž jeho úloha při samém vzniku Kroužku byla rozhodující. V polovině dvacátých let se scházel s dalšími lingvisty na občasných schůzkách, na nichž se diskutovalo o palčivých otázkách soudobé jazykovědy. Dne 6. října 1926 pozval své přátele na schůzku s mladým německým lingvistou H. Beckerem. Na konci úspěšného setkání se všichni rozhodli, že se budou scházet pravidelně jednou za měsíc. Později se scházeli dvakrát měsíčně a brzy se objevilo i oficiální označení „Pražský lingvistický kroužek“ a jeho mezinárodní varianta *Cercle Linguistique de Prague*.

7.3. TEZE PRAŽSKÉHO LINGVISTICKÉHO KROUŽKU

Z hlediska zveřejnění hlavních zásad pražského pojetí jazykových jevů a z hlediska formulování programu nového směru měly mimořádný význam tzv. „*Teze předložené prvému sjezdu slovanských filologů v Praze 1929*“ (dále jen *Teze*). Toto programové dílo připravila skupina předních představitelů Kroužku, zvláště Mathesius, Jakobson, Havránek a Mukařovský, avšak podílela se na něm i řada dalších členů. Je třeba zdůraznit, že všechny části byly důkladně prodiskutovány a konzultovány, takže *Teze* představují kolektivní dílo, které analyzuje stav soudobé slavistiky a lingvistiky vůbec a vytyčuje hlavní zásady, podle nichž chtěli členové Kroužku postupovat při zkoumání jazyka.

Přestože byly koncipovány hned v prvních letech po založení Kroužku, obsahují *Teze* už všechny hlavní zásady, které jsou charakteristické pro pražskou školu. Vyplyvá z nich nejen orientace na strukturální jazykovědu, ale také důraz na funkční pojetí jazyka, které je pro pražskou školu tak příznačné a které ji odlišuje od většiny ostatních směrů strukturální jazykovědy. Podle tohoto pojetí je jazyk chápán jako funkční systém a rovněž každá jeho část je posuzována podle toho, jakou funkci v systému jazyka zastává.

Charakteristický je také obsah jednotlivých tezí, z něhož je patrna šíře zájmu pražských lingvistů o otázky jazykového výzkumu. Pozornost je věnována otázkám obecně jazykovědným i slavistickým, synchronním i vývojevným, fonologickým, gramatickým i lexikálním. Jsou zkoumány funkce jazyka, rozdíl mezi jazykem psaným a mluveným, otázky spisovného jazyka a jazykové kultury, otázky básnického jazyka, typologie atd. Z hlediska slavistiky je zvláštní pozornost věnována staroslověnětině, problematice transkripce, myšlenice všeslovan-ského jazykového atlasu apod. Vedle teoretických otázek se klade značný důraz také na otázky metodologické a na praktické využití nových poznatků při jazykové výuce (znovu zde připomínáme, že *Teze* vyšly česky r. 1970 ve sborníku „*U základů pražské jazykovědné školy*“).

Stručně řečeno, *Teze* obsahují prakticky všechny základní otázky, k nimž se později jednotliví členové pražské školy vraceli a které zvláště v třicátých letech podrobněji rozpracovali. Pozoruhodné je i to, že tento text, koncipovaný před více než šedesáti lety, zní i dnes moderně. Od doby jejich zveřejnění vzniklo mnoho nových lingvistických směrů a teorií, z nichž většina opět stačila zastarat, ale v *Tezích* bychom jen s obtížemi hledali místa, která by bylo třeba z dnešního hlediska podstatně měnit.

7.4. KLASICKÉ OBDOBÍ

Tzv. „klasické období“ pražské školy začíná založením Kroužku v r. 1936 a končí vypuknutím druhé světové války v r. 1939. V tomto poměrně krátkém období vypracovali členové Kroužku ucelenou jazykovědnou teorii, která v třicátých letech silně ovlivnila rozvoj světové lingvistiky.

Pro klasické období pražského strukturalismu je charakteristické především rozpracování funkčního přístupu k jazykovým jevům. Zasloužili se o ně zejména V. Mathesius a B. Havránek, ale určitý vliv měl také rakouský psycholog Karl Bühler, kolega Trubeckého na vídeňské univerzitě, který r. 1934 vydal svoji „Teorii jazyka“ (*Sprachtheorie*), v níž mimo jiné formuloval tři základní funkce jazyka. Jsou to: a) funkce sdělovací nebo také moderním termínem zobrazovací (*Darstellungsfunktion*), tj. podávání informací o mimojazykové realitě; b) funkce expresivní (*Kundgabefunktion*), tj. užívání těch prvků, které charakterizují jednotlivého mluvčího; c) funkce konativní (*Appellfunktion*), tj. výzva posluchači, aby něco udělal, nebo naopak zákaz činnosti apod. Bühler je považován za blízkého spolupracovníka pražské školy a za jednoho ze zakladatelů psycholingvistiky (viz 17. kap.). Charakteristickým rysem pražského strukturalismu je tedy důsledná aplikace funkčního přístupu v nejrůznějších oblastech jazykovědy, a často dokonce i spolupráce s takovými obory, které do jazykovědy už nepatří.

Obr. 45: Bohuslav Havránek

Snad nejpřínosnější byly v klasickém období pražské školy ty práce, které se zabývaly fonologií, morfologií a syntaxí. Pokud jde o fonologii, lze bez nadsázky říci, že se vlastně teprve v rámci pražského strukturalismu vytvořila jako samostatná jazykovědná disciplína a protíváha do té doby dominující fonetiky. Fonologie začala posuzovat zvukovou stránku jazyka z funkčního hlediska. Proti fonetickému třídění hlásek z fyzikálního hlediska začala se zabývat *fonémy*, tj. těmi zvukovými jednotkami, které jsou schopny rozlišit význam. Také v oblasti morfologie (a morfonologie) dosáhli členové Kroužku mimořádně dobrých výsledků, zvláště co se týká teorie morfémů, gramatických kategorií a obecné teorie příznakovosti. Pokud jde o syntax, je třeba se zmínit především o mathe-

siovském aktuálním členění větěm, které bylo později dále rozpracováno

a představuje i dnes progresivní teorii, o níž se zajímá stále více jazykovědců nejznámějších škol a směrů. Nejdůležitějším výsledkům fonologie, morfologie a syntaxe jsou věnovány následující tři části této kapitoly. Zde se chceme zmínit ještě o dalších disciplínách, v nichž příslušníci pražské školy vynikli a do nichž rozhodujícím způsobem zasáhli.

Tak např. r. 1935 vydal Vladimír Skalička dílo *Zur ungarischen Grammatik* („K maďarské grammatice“), v němž podal zásady typologického rozboru jazyků. Systematickým zkoumáním morfémů a jejich porovnáváním s tzv. *sémy* (minimálními jednotkami významu) došel k závěru, že v tzv. aglutinačních jazycích (jako je např. maďarština nebo turečtina) je každý *sém* vyjádřen zvláštním morfémem, zatímco v jazycích flexivních (jako je např. latina nebo čeština) odpovídá jeden morfém několika *sémům* (viz např. *divkám*, kde morfém *-ám* označuje minimálně kategorii čísla, rodu a pádu). Skalička také ukázal, že neexistují číselné typy jazyků, avšak že v každém jazyce určitý typ převládá. Později dále svoji teorii rozpracoval a přispěl k postavení morfologické typologie na vědecký základ.

V třicátých letech věnoval další člen pražské školy Bohuslav Havránek značnou pozornost otázkám spisovného jazyka a jazykové kultury (viz zvláště: *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura*, 1932; *Vývoj spisovného jazyka českého*, 1936). I později se k těmto otázkám vracel a r. 1963 shrnul nejdůležitější staře věnované otázkám spisovné češtiny ve sborníku *Studie o spisovném jazyce*. Havránek vydal také rozsáhlou monografii *Česká nářečí* (1934), která položila základy k modernímu dialektologickému výzkumu českého jazyka.

Pražská škola přispěla značnou měrou také k rozlišování mluvené a psané podoby jazyka a k osvětlení některých otázek pravopisu. V klasickém období se otázkami psaného jazyka zabýval zvláště ukrajinský člen pražské školy Agenor Artymovič (*Pysana mova*, 1932), později zejména Josef Vachek.

Funkční přístup byl důsledně uplatňován nejen v uvedených jazykovědných oborech a v jazykovědě vůbec, ale také v příbuzných vědních odvětvích. Tak např. významný estetik Jan Mukařovský se zabýval vedle teorie umění a dějin literatury také estetickou funkcí uměleckých děl. Z hlediska lingvistického je nejmájmavější jeho teorie básnického jazyka, podle níž je pro poezii charakteristické zvláště to, že čtenáře v první řadě zajímá nikoli co je obsahem sdělení, nýbrž jak je sdělení uspořádáno. Otázkami poezie se zabývali i další členové Kroužku, zvláště Roman Jakobson. V některých případech bylo funkční hledisko uplatněno ve zcela nejjazykových disciplínách. Tak např. na začátku třicátých let referoval v Kroužku národopisec P. N. Bogatyrev o funkci lidových krojů jihuovýchodní Moravy (r. 1937 publikoval o tom celou monografii) a ukázal, že také v národopise je nutné zkoumat nikoli funkci izolovaných jevů, nýbrž funkci celého jejich komplexu.

Pro klasické období pražské školy je tedy charakteristické rozpracování funkčního hlediska v široké oblasti jazykových a některých příbuzných oborů.

Některé základní práce členů pražské školy vyšly ve známých sbornících *Travaux du Cercle Linguistique de Prague*, na něž navázalo na konci šedesátých a na začátku sedmdesátých let několik svazků sborníku *Travaux linguistique de Prague*. V třicátých letech byl také založen časopis *Slovo a slovesnost*, který je dodnes naším nejvýznamnějším lingvistickým časopisem.

7.5. VZNIK FONOLOGIE

Snad největší pozornost věnovali členové Kroužku v klasickém období otázkám fonologie. Zde také dosáhli v průběhu třicátých let nejvýznamnějších výsledků. Stejně jako jiné obory lingvistiky nezrodila se ani fonologie ze dne na den. Mezi předchůdce pražské školy patří v tomto ohledu zvláště členové kazanské, leningradské a ženevské školy. Tak např. Jan Baudouin de Courtenay psal o fonémech už r. 1895. Myšlenka rozlišovat fonémy a hlásky pochází od jeho žáka a spolupracovníka M. Kruszewského. Otázkou fonémů se zabývali i další jeho žáci, jako např. orientalista E. D. Polivanov, jehož prostřednictvím se tyto otázky dostaly do Japonska, nebo L. V. Ščerba, který už r. 1912 definoval foném podobně jako později Trubeckoj. Také F. de Saussure se o fonémech zmiňuje, i když ne rozlišuje ještě fonologii od fonetiky. Konečně se zdá, že američtí lingvisté rovněž dospěli k poznání zásad fonologie nezávisle na pražské škole, hlavně na základě výzkumu indiánských a dalších exotických jazyků.

To všechno nic nemění na faktu, že teprve v pražské škole byly tyto otázky poprvé zpracovány systematicky a že z nich poprvé byly vyvozeny patřičné důsledky. Otázkami fonologie se zabývala celá řada členů pražského Kroužku, jako např. V. Mathesius, B. Trnka, J. Vaček, R. Jakobson a další, avšak soustavný výklad všech základních otázek nové disciplíny podal koncem třicátých let Nikolaj Sergejevič Trubeckoj (1898–1938) v nedokončeném díle „Základy fonologie“ (*Grundzüge der Pho-*

nologie, 1939), které vyšlo rok po jeho smrti jako 7. svazek „*Travaux du Cercle Linguistique de Prague*“.

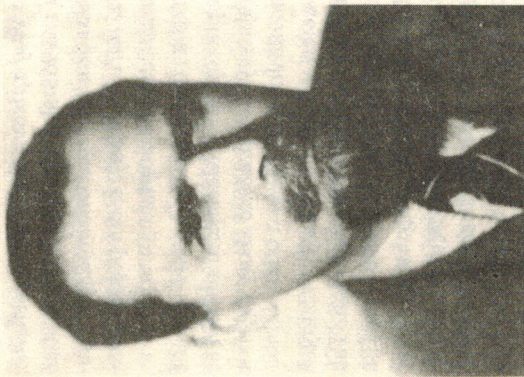
Mnozí lingvisté považují „Základy fonologie“ za vyvrcholení funkčního přístupu k jazykovým jevům v klasickém období pražské školy mezi dvěma světovými válkami. V každém případě jde o mimořádně důležitá díla, která zůstane přes svou nedokončenost trvalým přínosem světové jazykovědy. (K dokončení chybělo Trubeckému podle některých současníků asi dvacet stran. Vedle nemožnosti zabránit mu dokončit dílo i tehdejší politická situace v Evropě; po zabrání Rakouska nacistickým Německem byl Trubeckoj, známý svým protifašistickým postojem, několikrát vyslýchán gestapem. V nemocnici pokračoval v diktování „Základů“ až do posledních dnů, předčasná smrt mu však nedovolila dílo dokončit.) Zde si všimneme některých jeho základních myšlenek.

Hlásky mohou mít různé funkce, z nichž nejdůležitější je funkce *distinktivní* (čili rozlišovací, nebo také fonologická); ta umožňuje rozlišit význam jinak stejných slov, která se liší právě jen jednou hláskou (např. *díl, húl, kúl, púl, síl, vúl* apod.). Hlásky, které se mohou vyskytnout v témž kontextu a rozlišují význam slov, jsou *fonémy*; jsou to minimální fonologické jednotky, tj. minimální jednotky schopné rozlišit význam. V promluvě se každý foném realizuje jako *varianty*, a to buď *fakultativní* (tj. takové hlásky, které v témž kontextu nerozlišují význam) nebo *kombinatorické* (tj. takové podobné hlásky, z nichž každá se vyskytuje v jiných kontextech).

Mohou-li se fonémy vyskytnout ve stejných kontextech, pak spolu vytvářejí *opozici* (protiklad). Teorie opozic je jednou z nejpřímosejších částí Trubeckého díla a dodnes nebylo třeba na ní mnoho měnit. Je také pěkným příkladem toho, jak autor v duchu funkčního strukturalismu klasifikuje fonémy jednak z hlediska celého systému, jednak z hlediska vzájemných vztahů mezi jednotkami. Pokud jde o vztah fonémů k celému systému, rozlišuje Trubeckoj především opozice *jednorozměrné* (základ, který je oběma fonémům společný, nevyskytuje se u dalších fonémů) od *vícerozměrných* (společný základ se vyskytuje u více než dvou fonémů), dále pak opozice *proporcionální* (vztah mezi dvěma fonémy se opakuje i u jiných dvojic) od *izolovaných* (vztah mezi dvěma fonémy se jinde neopakuje).

Při analýze němčiny došel Trubeckoj k závěru, že 20 německých souhláskových fonémů vytváří navzájem 190 různých opozic. Z nich pouze 13 je jednorozměrných, ostatní jsou vícerozměrné. V druhém případě mají převahu opozice izolované nad proporcionálními (poměr 150:40). Spojíme-li obě kritéria, pak nejvíce je v němčině opozic izolovaných vícerozměrných (148, tj. 78 %), nejméně pak izolovaných jednorozměrných (2, tj. necelé 1 %). U jiných jazyků mohou být jiné počty, avšak přibližné vztahy bývají obdobné.

Pokud jde o vztah členů opozice k sobě navzájem, rozlišuje Trubeckoj tři typy opozic: *privativní*, *graduální* a *ekvipotentní*. *Privativní* je taková opozice, v níž se oba členy liší přítomností nebo nepřítomností jediného příznaku (např. *znělé/neznelé, nosové/nenosové* apod.). Pro členy *graduální* opozice je charak-

Obr. 46: Nikolaj S. Trubeckoj

teristický různý stupeň téže vlastnosti (např. samohlásky zavřené/střední/otevřené apod.). Všechny ostatní opozice jsou *ekvipolentní* (u nich se členové neliší ani přítomností či nepřítomností jediného příznaku, ani jeho odstupňováním; odlišností je více, viz např. něm. opozici *f/k*). V jazycích je zpravidla nejvíce opozic ekvipolentních, nejméně graduálních. Nejdůležitější jsou však opozice privativní, které ukazují, na jakých distinktivních rysech je vybudován fonologický systém daného jazyka (viz 7.6.).

Konečně pokud jde o rozsah jejich rozlišovacích schopností v systému, rozznává Trubeckoj opozice *konstantní* (dva fonémy rozlišují význam slov ve všech možných kontextech) a *neutralizovatelné* (dva fonémy rozlišují význam slov jen v některých kontextech, jinde se chovají jako by šlo o kombinatorní varianty jednoho fonému, tj. vyskytují se v různých kontextech; např. francouzské otevřené a zavřené *e* rozlišuje význam slov jen v posledních slabice, v ostatních pozicích se tato opozice neutralizuje; v češtině je příkladem neutralizovatelné opozice protiklad *znělá/neznělá*; tak např. v opozici *d/t* rozlišují oba členy ve většině případů význam – viz např. *den/ten*, *ledu/letu* – avšak na konci slova se tento protiklad ruší, tj. neutralizuje – viz např. *led/let*). *Neutralizace* tedy znamená zrušení fonologického protikladu v určitých kontextech. Souvisí také s pojmem *archifoném*, což je podle Trubeckého „soubor distinktivních rysů společných dvěma fonémům“; v pozici neutralizace reprezentuje jeden z obou členů opozice její archifoném.

V diachronní fonologii je důležitý také pojem *defonologizace*, kdy z dvou fonémů se vývojem jazyka stávají dvě varianty téhož fonému. Viz např. zánik interdentálního *c* (případně *ç*), v americké španělštině a s tím spojená potřeba nových výrazů, jako např. *costurar* (šít), kdy starší (a evropské) *coser* už se výslovností neliší od *cocer*, které zase bývá nahrazováno výrazem *cocinar* (vařit). Opačným případem je *fonologizace* protikladů, tj. jev, kdy dvě hlásky začínají v určitém období rozrůzňovat význam slov. Tak např. v polštině bylo měkké a tvrdé *k* (a rovněž *g*) až do 16. stol. jen *variantami* jednoho fonému; později začaly tyto hlásky rozlišovat význam a protiklad se tedy *fonologizoval*, neboť z původních variant vznikly dva fonémy.

Důležitý je dále pojem a termín *korelace*, který označuje zvláštní druh opozic; podle Trubeckého korelace = opozice privativní, jednorozměrná, proporcionální a neutralizovatelná. U *korelačních párů* se opakuje též vztah. Tak např. v češtině a mnoha jiných jazycích je běžná *korelace znělosti* (korelační páry *d/t*, *b/p*, *z/s* atd. se liší přítomností či absencí znělosti). Vytváření takových párů je efektivní prostředek, jímž jazyk může často téměř zdvojnásobit počet svých fonémů. Příkladem je rozsáhlá *korelace měkkosti* v ruštině a polštině i úplná *korelace kvantity* u českých samohlásek (*a/á*, atd.).

7.6. MORFOLOGIE A TZV. TEORIE PRIVATIVNÍCH PROTIKLADŮ

Vedle fonologie věnovali se členové Kroužku také otázkám gramatickým, zvláště morfologii. Přitom je v některých případech vidět snahu aplikovat pozitivní výsledky, jichž bylo dosaženo ve fonologii, na gramatickou rovinu jazyka. Tak např. vzniká tzv. *morfologie*, tj. disciplína zabývající se fonologickou strukturou morfémů. Značná pozornost je věnována definici *morfému*. V prášském pojetí je morfém realizován sledem fonémů, opakuje se u velkého počtu slov a je spojen vždy s tímž věcným nebo formálním významem.

Morfologie je tak po fonologii druhou disciplínou, které byla v klasickém období věnována značná pozornost. Vedle Vladimíra Skaličky, jehož typologie jazyků je provedena na morfologickém základě, věnoval se jí také Bohuslav Havránek. Jeho dvousvazkové dílo *Genera verbi v jazycích slovanských* (1928, 1937) se stalo nejvýznamnějším slavistickým dílem klasického období. Morfologii slověnského slovesa se zabývá ve studii „Aspekt a čas ve staroslověněštině“ (*Aspect et temps en vieux slave*, sborník „Mélanges Bally“, Ženeva 1939).

K zpracování obecných otázek morfologie přispěl do značné míry také Bohumil Trnka, zvláště ve studii „Několik úvah o strukturální morfologii“ (*Some Thoughts on Structural Morphology*, sborník „Charisteria Guil. Mathesio“, 1932). Trnka zavádí termín *morfologické exponenty*, jímž rozumí všechny formální prostředky, které splňují morfologickou funkci. Rozeznává čtyři různé typy morfologických exponentů: a) fonologické (např. angl. tvary *sing*, *sang*, *sung*); b) syntetické (např. *při-dělat*, *nes-ou*); c) analytické (např. *napsal jsem*, *velké domy*); d) složené (skupiny slov).

Největší pozornost však vzbudil Roman Jakobson svým článkem „O struktuře ruského slovesa“ (*Zur Struktur des russischen Verbums*, rovněž ve sborníku „Charisteria G. Mathesio“, 1932). Pokusil se v něm využít fonologické teorie privativních opozic a aplikovat ji na systém morfologický. Došel přitom k závě-

Obr. 47: Roman Jakobson

ru, že mezi příslušnými opozicemi fonologickými a morfologickými je značný rozdíl. Pro členy fonologické privativní opozice je charakteristické, že se liší přítomností či absencí téhož příznaku (např. *znělá/neznělá*), přičemž všechny ostatní rysy jsou jim společné. Také v morfologii jsou nejdůležitější privativní opozice, které ukazují, na jakém základě a jakými prostředky jsou budovány morfologické kategorie (stejně jako ve fonologii, i v morfologii je málo užitečné porovnávat takové členy kategorie, které se liší několika příznaky, jako např. *vím/kdybych byl věděl*; i zde mají zásadní význam opozice privativní, jejichž členy se liší jediným příznakem, jako např. *vím/věděl jsem* nebo *kdybych věděl/kdybych byl věděl*).

Přítom pro morfologické privativní opozice je charakteristické, že jeden z obou členů opozice, tzv. *člen příznakový*, vypovídá o přítomnosti určitého příznaku, avšak druhý z členů, tzv. *člen bezpříznakový*, nevyovídá nic ani o přítomnosti ani o absenci téhož příznaku, nýbrž je vzhledem k němu neutrální. Tak např. u kategorie rodu českých substantiv je *ženský rod* příznakový, neboť u osob zásadně označuje pouze osoby ženského pohlaví. Naproti tomu tzv. *rod mužský* je bezpříznakovým členem opozice, neboť se v zásadě o ženském ani mužském pohlaví nevyjadřuje, je z hlediska tohoto příznaku neutrální. Proto se např. oslovení *milé studentky* vztahuje výhradně k osobám ženským, kdežto oslovení *milí studenti* se může vztahovat ke všem studentům i studentkám. Pouze v určitých kontextech, zvláště v takových větách, kde vedle sebe stojí oba členy opozice (*milé studentky, milí studenti...*) a kde příznakový člen opět označuje osoby ženské, může člen bezpříznakový označovat zbytek osob, tj. osoby ne-ženské, tedy mužské. V zásadě si však stále udržuje schopnost označovat všechny osoby, tj. být z hlediska daného příznaku neutrální.

Toto pojetí morfologických opozic se týká především významu jejich členů, avšak v naprosté většině případů je podpořeno také formálním rozbořem příslušných opozic, v nichž pro příznakový člen je charakteristický i formální příznak (např. *student-ka*), jímž se liší od členu bezpříznakového, u něhož takový formální příznak chybí (*student*). Podle Jakobsona jsou takto budovány všechny morfologické kategorie. Z toho vyplývá, že kategorie o více členech (např. kategorie osob u sloves nebo pádu u substantiv) převádí Jakobson vždy na několik opozic dvoječlenných (binárních), z nichž vždy jeden člen takové privativní opozice je příznakový a druhý bezpříznakový. Proto bývá jeho teorie příznakovosti (či privativních protikladů) označována také jako „teorie binárních opozic“ nebo prostě jako „binarismus“.

Teorie příznakovosti nebyla ostatními členy pražské školy přijata zcela bezvýhradně. Vyskytly se kritické hlasy zaměřené zvláště proti důslednému binarismu. Tak např. někteří kritičtí poukázali na to, že Jakobsonovo převádění tří gramatických osob na dvě binární (privativní) opozice je násilné. Kritické hlasy se objevují i po druhé světové válce. Tak např. M. Dokulil ukázal, že některé morfologické kategorie, jako je *kategorie vidu* slovanského slovesa, nemají bi-

linární (privativní) charakter, neboť oba členy opozice jsou příznakové (*K otázce morfologických protikladů*, „Slovo a slovesnost“, 1958). Později se k Jakobsonovu binarismu kriticky stavěl K. Horálek (*Dnešní situace a úkoly naší jazykovědy*, „Slovo a slovesnost“, 1973) a dodnes nebyla diskuze uzavřena. (Za totalitního režimu byla celá řada kritických ohlasů vedena také z pozic ideologických, zejména proto, že Jakobson byl ruský emigrant židovského původu, mezi oběma válkami žil v Československu, po válce v USA, veřejně vystupoval proti okupaci Československa v r. 1968, atd.; paradoxní přitom bylo, že v Sovětském svazu byl vztah k němu poměrně tolerantní, kdežto u nás se jakákoli kladná zmínka o jednom z největších lingvistů 20. stol. sotva mohla objevit; o ideologii v jazykovědě viz též 20. kap.).

Teorie příznakovosti je nejpřímosejší morfologickou teorií klasického období pražské školy. Je možno ji chápat také diachronně, neboť privativní struktura gramatických protikladů je úzce spojena s jazykovým vývojem. Zdá se, že příznakový člen je vždy vývojově mladší, neboť vznikl za tím účelem, aby vnitřně diferencoval určitou oblast jazykových jevů, popisovanou do té doby jako celek členem bezpříznakovým (blíže o tom viz naši studii *O vzniku a vývoji gramatických kategorií*, SaS 1970, s. 207–22). Ve své době se dostalo binárnímu principu určité podpory od teorie informace, pro kterou je převádění složitějších vztahů na dvoječlenné protiklady výhodné. Proto také R. Jakobson a celá jeho harvardská škola věnovali teorii informace značnou pozornost. V současné době se binární chápání jazykových jevů s výhodou uplatňuje v počítačové lingvistice.

7.7. AKTUÁLNÍ ČLENĚNÍ VĚTNÉ

Otázkám syntaktickým byla v klasickém období věnována menší pozornost než otázkám fonologickým i morfologickým. Přesto však byla v pražské škole v období mezi oběma válkami rozpracována mimořádně důležitá syntaktická teorie, která přispěla k objasnění základních otázek stavby věty a má určitý vztah i k větné sémantice. Je to tzv. teorie o *aktuálním členění větém* (běžně se užívá zkratky AČ), která se do cizích jazyků překládá také jako teorie o *funkční větěné perspektivě* (v poslední době užívají tohoto Firbasova termínu také další naši lingvisté).

Teorie AČ nevznikla až v pražské škole, objevila se u několika badatelů už v 19. stol. (k AČ má dokonce blízko už Aristotelova dvojice termínů a pojmů *hypokoimenon* a *kategoroumenon*). Tak např. Henri Weil při porovnávání klasických jazyků s volným slovosledem a moderních západoevropských jazyků,

zvláště francouzštinu, došel už v r. 1844 v knize „O slovosledu v klasičeských a moderních jazycích“ (*De l'ordre des mots dans les langues anciennes comparées aux langues modernes*, Paris) k několika objemným závěrům týkajícím se AČ i větného přízvuku. Koncem 19. stol. pak na něho navázali další lingvisté, např. Herman Paul a Georg von der Gabelentz, i když se zajímali zejména o psychologickou stránku AČ. Avšak bezprostřední vliv na V. Mathesia měl zejména švýcarský jazykovědec Anton Marty, který v r. 1897 uveřejnil studii, v níž komentoval tehdejší názory na „psychologický“ či „logický“ a na druhé straně „gramatický“ podnět a přísudek (*Über die Scheidung von grammatischem, logischem und psychologischem Subject resp. Prädicat*). Na začátku 20. stol. se teorii AČ zabýval zejména H. Ammann, který v r. 1928 zavedl i terminologickou dvojici *téma – réma* (viz dále).

To všechno nic nemění na faktu, že podrobně teorii AČ rozpracoval teprve Vilém Mathesius, který některé zásady funkčního větného rozboru publikoval už před založením Kroužku (viz zvláště článek *Několik slov o podstatě věty*, ČJF, 1924) a později celou teorii rozpracoval v dalších dílech (zejména v posmrtně vydaném díle *Obsahový rozbor současné angličtiny na základě obecné lingvistické metody*, 1961). Podle této teorie se věta dělí na dvě části. Z nich první část je tzv. *východisko výpovědi*, tj. ta část, o níž se pak něco vypovídá. Sama o sobě tato část věty nevypovídá buď vůbec nic nového nebo jen velmi málo, většinou navazuje na předcházející část textu nebo jinak vyplývá z kontextu. V dnešní terminologii se dává přednost termínu *téma*. Druhá část věty je *jádro výpovědi* neboli jiným termínem *réma*. Je to vlastní obsah věty čili to nové, co se o tématu vypovídá. Pěknou ilustraci AČ jsou dětské pohádky, v nichž je zpravidla velmi zřetelné dělení vět do dvojice *téma – réma*, viz např.: *Byl jednou jeden král. A ten král měl tři dcery. Ty tři dcery se jmenovaly...* atd.

Teorie AČ úzce souvisí s celou řadou důležitých lingvistických otázek, jako je např. otázka slovosledu, otázka větné intonace (větného přízvuku) apod. Má úzký vztah i k charakteristické struktuře vět v jednotlivých jazycích, z nichž některé zdůrazňují *réma* tím, že je staví do druhé části věty, jiné užívají k jeho zdůraznění specifických formálních prostředků (např. fr. *c'était* nebo angl. *it was* na začátku věty apod.), avšak pro všechny je společné, že *réma* nějakým způsobem zvýrazňují, aby bylo patrné, co je v dané větě novou informací. Aktuální členění větné je tedy jednou z jazykových *univerzálií*, neboť je běžné ve všech jazycích, i když prostředky mohou být různé.

Některé z těchto otázek je možné objasnit na českých větách *Božena zpívá* a *Zpívá Božena*. Při normální větě intonaci je zvýrazněna vždy druhá část věty, která je tedy *rématem* čili jádrem výpovědi. Tak v první větě jde především o to, že Božena zpívá a že např. nejlépe nebo nepíše dopis. Naproti tomu v druhé větě jde především o to, že zpívá Božena a ne např. Karel nebo Jarka. Z těchto příkladů je vidět, že se východisko výpovědi nemusí nutně krýt s podmětem a že se jádro výpovědi nemusí nutně krýt s přísudkem (viz tradiční tezi o tom, že podnět je

to, o čem se něco vypovídá, a přísudek to, co se o podmětu vypovídá). Proto se už před Mathesiem objevily teorie o tzv. *psychologickém* podmětu a přísudku, které se vždy nemusí krýt s podmětem a přísudkem *gramatickým* (pojednává o tom např. Georg von der Gabelentz). Avšak teprve Mathesius jasně a systematicky vyložil teorii AČ takovým způsobem, že mohla být v lingvistice s úspěchem využita.

Zmínil jsem se už o tom, že vedle slovosledu užívají jazyky ke zdůraznění větnatu i jiných prostředků, zvláště intonace. Tak např. vedle věty *Marie zpívá* (kde *rématem* je sloveso) je možná i česká věta *Marie zpívá* (případně *to Marie* (kde *rématem* je sloveso) je shodné s gramatickým podmětem (stejně jako ve větě *zpívá Marie*), na němž také leží větný přízvuk. Věťám tohoto typu odpovídají např. francouzské věty *c'est Marie qui chante* apod.

Mathesiova teorie AČ vznikla při funkčním porovnávání angličtiny s češtinou. Později byla jinými členy Kroužku aplikována na další jazyky. Rozvíjením této teorie pokračuje i po druhé světové válce a přináší dobré výsledky i v současné době, jak je to patrné zvláště u Daneše a Firbase. František Daneš považuje AČ za samostatnou syntaktickou rovinu, lépe řečeno za jednu ze tří syntaktických rovin, z nichž ostatní dvě jsou rovina gramatické struktury a rovina sémantické struktury věty. Pojednává o tom v článku „*Třírovinový přístup k syntaktické struktuře věty*“, sborník „*Travaux linguistiques de Prague I*“ (*A three-level approach to syntax*, sborník „*Travaux linguistiques de Prague I*“, 1964). Do jisté míry podobně hledisko uplatňuje také J. D. Apresjan, když rozlišuje tzv. syntaktický, denotativní a signifikační význam věty (*Eksprementalnoje issledovanie semantiki russkogo glagola*, 1967). Významný je také příspěvek, v němž Jan Firbas pojednává o měří výpovědního dynamismu jednotlivých větných členů v závislosti na jejich kontextovém zapojení (*Some thoughts on the semantic structure of the sentence*, sborník „*Papers on Functional Sentence Perspective*“, zahrnující materiály ze symposia o AČ, které se konalo r. 1970 v Mariánských Lázních; viz též jeho článek *Ze srovnávacích studií slovosledných*, SaS 23, 1962, s. 161–174). Funkční pojetí jazyka a generativní metodu uplatnili také autoři Petr Sgall, Eva Hajičová a Eva Buráňová v díle *Aktuální členění vět v češtině* (Praha, Academia, 1980), v němž zavádějí do teorie AČ vysoce formalizovaný jazyk a porovnáním AČ české a anglické věty řeší i otázku obecné typologie jazyků. Dodejme ještě, že i když se členové pražské školy v klasickém období poměrně málo věnovali otázkám sémantiky, je právě teorie o AČ jednou z teorií, které souvisejí i s jazykovým významem.

Aktuální členění větné je jev, který objektivně existuje ve všech jazycích. Proto se s ním musí nějakým způsobem vyrovnat každá lingvistická teorie, která si činí nárok na úplnost jazykového rozboru. Snad právě proto vidíme v posledních letech vzrůstající zájem o otázky AČ v nejrůznějších lingvistických školách a směrech, např. v generativní a transformační mluvnici. I z tohoto hlediska je třeba vyzvednout práci pražské školy a zvláště V. Mathesia, který jako první teorii o AČ důsledně rozpracoval.

7.8. VÁLÉČNÉ A POVÁLÉČNÉ OBDOBÍ

V předcházejících částech této kapitoly jsme se mohli zmínit jen o těch nej důležitějších dílech klasického období pražské školy. I tak je zřetelné vidět, jak přínosné teorie byly v tomto období vypracovány v poměrně velmi krátkém období druhé poloviny dvacátých let a v letech třicátých. Plodná a harmonická spolupráce příslušníků pražské školy byla násilně přerušena okupací Československa v r. 1939 a vypuknutím druhé světové války. České vysoké školy byly uzavřeny, odborné časopisy většinou postupně zrušeny, vědecký život ochromen.

V souvislosti s přivtělením Rakouska k nacistickému Německu je vyslychán gestapem nemocný N. S. Trubeckoj a umírá v r. 1938. V souvislosti s okupací Československa je nucen z rasových důvodů (židovský původ) uprchnout před nacisty R. Jakobson, který později utíká i z Dánska a Norska přes Švédsko do USA, kde zakládá v duchu pražského strukturalismu tzv. harvardskou školu a stává se jedním z předních lingvistů amerických. Těsně před koncem války, v dubnu 1945, pak umírá zakladatel pražské školy V. Mathesius. V krátkém období několika let tak pražská škola ztrácí tři své přední spolupracovníky.

Tyto dramatické události do značné míry poznamenaly také poválečný vývoj. V prvních poválečných letech bylo třeba věnovat značnou energii obnově vysokého školství a na vlastní vědeckou činnost zbývalo málo času. Několikaletá núcená přestávka v činnosti vysokých škol spolu s válečnými událostmi ztížila také vědeckou přípravu mladé generace, která by zvolna zaplňovala uvolněná místa a dále rozvíjela plodné myšlenky z klasického období. Později snad sebrá ly určitou úlohu (i když u nás našťastí velmi nevýraznou) také Marrovy teorie o stadiálním vývoji jazyků, odmítnuté až r. 1950 zasluhou J. V. Stalina (viz 9.5.). Ten byl pak až do své smrti vydáván státními institucemi v Sovětském svazu i u nás za největšího lingvistu. Ideologizace vědních odvětví v padesátých letech se neblaze projevovala zejména v oblasti společenských věd. Pokud jde o lingvistiku, byl strukturalismus jako celek – nejen jeho pražská varianta – kritizován a nahrazován tzv. marxistickou jazykovědou (viz též 20. kap.), ostatně podobně jako všechny tehdy existující jazykovědné směry. U nás to konkrétně znamenalo, že např. jen citovat Romana Jakobsona znamenalo „vystavit si posudek“, jak se tehdy eufemisticky říkalo. V šedesátých letech, kdy se komunistický režim postupně liberalizoval, mohla naše lingvistika konečně ve větším měřítku navázat na tradice pražského strukturalismu. Po okupaci Československa v r. 1968 byly tyto možnosti na dalších dvacet let znovu výrazně omezeny.

7.9. SOUČASNÁ SITUACE

Přes omezení vyplývající z předcházejících odstavců navazovala československá lingvistika v rámci možností jednak na bohaté dědictví pražské školy, jednak se vyvíjela pod vlivem nového společenského kontextu. Pokud jde o návazání na pražský strukturalismus klasického období, je třeba zdůraznit, že česká jazykověda systematicky rozvíjí všechny pozitivní myšlenky a teorie, které v rámci pražské školy vznikly v období mezi dvěma válkami. Především jde o široké uplatnění funkčního hlediska při studiu nejrůznějších jazykových jevů. Jestliže teorie pražské školy jsou často právem označovány jako funkční strukturalismus, pak lze také říci, že česká jazykověda posuzuje jazykové jevy zvláště z hlediska jejich funkce. Návaznost lze vidět i v tom, že na mnohá témata, jimiž se členové Kroužku zabývali, je i dnes soustředěna pozornost našich lingvistů. Tak např. všechny nejdůležitější teorie předválečného období jsou ověřovány a dále rozvíjeny, jak jsme se o tom zmínili např. u teorie příznakovosti a teorie aktuálního členění větného.

Přitom je ovšem dost značný rozdíl mezi klasickým pražským strukturalismem a naší současnou jazykovědou. Nepočítáme-li negativní vliv způsobený ideologizací společenských věd z padesátých let, která se znovu projevila v letech sedmdesátých a osmdesátých, zdá se nám, že je tento rozdíl způsoben zejména také dvěma faktory čisté lingvistickými. Jsou to: a) vývoj uvnitř funkčního strukturalismu; b) tendence k širokému uplatňování matematických metod.

Pražský Kroužek byl založen před téměř sedmdesáti lety. Už z toho je zřejmé, že při současném rychlém tempu rozvoje všech vědních odvětví muselo nutné dojít k určitým změnám v rámci samotného jazykovědného výzkumu. Tak např. je možné konstatovat určité posunutí zájmu dnešní české (i světové) lingvistiky od nižších směrů k vyšším jazykovým rovinám. Jestliže v klasickém období byla vytvořena a dokonale zpracována zejména *fonologie* a naznačeny některé důležité problémy morfologie, pak v poválečném období byla systematicky zpracována především *morfologie* a v poslední době je zájem našich lingvistů soustředěn zvláště na *syntax*, přičemž stále větší pozornost si získává také *lextová lingvistika* a *sémantika*.

Pro rozvoj mnoha vědních odvětví v poválečném období je charakteristické stále rostoucí využívání matematických metod. Projevuje se to také v jazykovědě, kde po válce vznikla tzv. matematická lingvistika (viz 13. 1.), nové odvětví, které v některých zemích zcela vytlačilo strukturální metody, v jiných je alespoň doplňuje. Také část našich lingvistů se zajímá o otázky kvantitativní lingvistiky (viz 13.3.–6.), algebraické lingvistiky (viz 11.8.; 14.6.), strojového překlada (viz 15.8.) apod. I v tom se naše dnešní jazykověda liší od klasického období pražské školy.

Vedle změn, k nimž došlo v obsahu jazykovědné práce, změnila se v poválečném období také organizace našeho lingvistického výzkumu. V roce 1952 byla založena *Československá akademie věd*, která vedle jiných vědních oborů řídila i práci jazykovědnou. Její součástí bylo např. nejvýznamnější pracoviště bohemistické – *Ústav pro jazyk český* – i obdobné pracoviště slovenské – *Jazykovědný ústav Ľudovíta Štúra*. Důležitým orgánem je *Jazykovědné sdružení*, které vzniklo spojením Pražského lingvistického kroužku a Společnosti pro slovan-
ský jazykozpyt, a také *Kruh moderních filologů*. Významnou úlohu má v tomto období také nakladatelství ČSAV *Academia*, v němž vedle knižních publikací vychází i časopis *Slovo a slovesnost* a celá řada dalších jazykovědných časopisů.

7.10. VLIV PRAŽSKÉ ŠKOLY NA MODERNÍ LINGVISTIKU

Teorie pražské školy neměly vliv pouze na rozvoj současné československé lingvistiky, ale také na celou řadu dalších jazykovědných škol a směrů. Už v klasickém období měla pražská škola značný vliv na rozvoj všech evropských strukturálních směrů. S jejími teoriemi se evropská lingvistika měla možnost průběžně seznamovat nejen prostřednictvím publikací, ale i na četných kongresech. V třicátých letech byla nepochybně nejvlivnější jazykovědnou školou v Evropě. Také po válce na její teorie navazovala řada zahraničních lingvistů, zpočátku opět především evropských. Jejich vliv se však projevil také v lingvistice americké. Určitou zásluhu na tom měl R. Jakobson, který v období války přenesl pražské teorie do USA.

V šedesátých letech se o propagaci pražské školy zasloužil z našich lingvistů především J. Vachek svými přednáškami ve Spojených státech i svými publikacemi (viz zvláště *The Linguistic School of Prague*, Indiana University Press, 1966). Celá řada prací, čítanek a sborníků věnovaných pražské škole vyšla ovšem také v evropských zemích, zvláště v Sovětském svazu, Polsku, Francii, Itálii apod. (viz např. *Pražskij lingvističeskij kružok*, Moskva 1967; *Praska škola strukturalna w latach 1926–1948*, Varšava 1966; atd.). U nás vyšla z podnětu zahraničního nakladatele další anglicky psaná antologie textů z klasického období, doplněná o několik nových souhrnných článků J. Vachka, který také antologii uspořádal a opatřil doslovem (*Praguiana, Some Basic and Less Known Aspects of the Prague Linguistic School*, Praha, Academia, 1983).

Vliv pražské školy se neprojevuje pouze ve strukturálně zaměřených školách, nýbrž např. i v generativní mluvnici (viz 11.8.) a v dalších jazykovědných teoriích. Lze bez nadsázky říci, že pražský funkční strukturalismus je jedním ze směrů, které nejsilněji ovlivnily celou moderní lingvistiku.